

طرح تدوین اصطلاحنامه مواد موزه‌ای

منصوره کشاورز افشار | فریبرز خسروی

چکیده

موزه، مؤسسه‌ای دائمی و بدون هدف مادی است که درهای آن به‌رویی همگان باز است و در خدمت جامعه و پیشرفت آن فعالیت می‌کند. توجه به بازیابی اطلاعات موجود در مواد موجود در موزه‌ها و شناسایی و طبقه‌بندی آن‌ها جهت به‌نمایش گذاشتن و اطلاع‌رسانی دقیق‌تر در سال‌های اخیر، نیاز به استفاده از ابزارهای بازیابی اطلاعات در این حوزه را بیش از پیش محسوس کرده است. با وجود بیش از ۴۳۰ موزه در ایران و مواد موزه‌ای ایرانی متعدد در موزه‌های خارج از ایران، نیاز به کنترل و ارزشیابی اصطلاحات و تعیین حدود موضوعی آن‌ها امری ضروری است. از آن‌جا که اصطلاحنامه یکی از ابزارهای کنترل واژگان و بازیابی اطلاعات است، تدوین اصطلاحنامه‌ای دوزبانه با حفظ پشتوانه انتشاراتی واژگان و تعیین حدود موضوعی آن‌ها پیشنهاد می‌شود. بدین منظور، پژوهش حاضر با روش کتابخانه‌ای، مشاهده‌ای، روش طراحی سامانه در تعیین طرح اصطلاحنامه و ساختار آن و مصاحبه با صاحب‌نظران موزه انجام شده است. در این پژوهش، ساختار چهاربندی مناسبی بر اساس تقسیم‌بندی مارک ایران ارائه و نمونه کوچکی از اصطلاحنامه آثار موزه‌ای تدوین شده است.

کلیدواژه‌ها

اصطلاحنامه؛ نمایه‌سازی؛ مواد موزه‌ای؛ مواد غیرکتابی؛ موزه؛ کتابخانه و مرکز اطلاع‌رسانی.

طرح تدوین اصطلاحنامه مواد موزه‌ای

منصوره کشاورز افشار^۱ | فریبرز خسروی^۲

مقدمه

موزه بر اساس تعریف بند سه و چهار اساسنامه شورای بین‌المللی موزه^۳، مؤسسه‌ای دائمی و بدون هدف مادی تعریف شده است که درهای آن به‌روی همگان باز است و در خدمت جامعه و پیشرفت آن فعالیت می‌کند. بر اساس تعریف ایکوم، موزه مکان گردآوری، نگاه‌داری، مطالعه، بررسی و به‌نمایش گذاشتن نعمت‌های فرهنگی یا طبیعی به‌منظور آموزش، پژوهش و ارزش‌دادن به این مجموعه‌ها و لذت‌بردن از آن‌هاست (مصطفی‌زادگان، ۱۳۸۰، ص ۵).

یکی از مهم‌ترین وظایف موزه، برقرار کردن ارتباط فرهنگی بازدیدکننده با شیء به‌نمایش درآمده است. در حقیقت باید کوشید تا همان ارتباط و حسی را که بین خالق یک اثر و خود اثر وجود داشته به‌نوعی دیگر به بازدیدکنندگان منتقل کرد که این، امری دور از دسترس نیست. طبق آماري که مدیرکل موزه‌ها و اموال منقول تاریخی ایران در اردیبهشت ۱۳۹۱ اعلام کرده است تعداد موزه‌ها در این کشور ۴۳۰ مورد اعلام شده است. تعداد منابع غیرکتابی موجود در سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران نیز تا پایان سال ۱۳۹۲ حدوداً ۶۸۰ هزار منبع اعلام شده است. با توجه به تعداد بالای موزه و به‌تبع آن مواد موزه‌ای و ورود منابع غیرکتابی به کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی، لزوم سازماندهی و طبقه‌بندی مواد موزه‌ای کاملاً احساس می‌شود.

موزه‌ها کارشان را در ابتدا با تهیه فهرستی از مواد خود آغاز کردند. آن‌گاه به‌شکل گسترده‌تر

۱. کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی. کارشناس بخش منابع غیرکتابی سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، m-keshavarz@nlai.ir
۲. معاون پژوهش، برنامه‌ریزی و فناوری سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، fa.khosravi@gmail.com
3. ICOM= International Council of Museums

به صورت فهرست موجودی درآمدند. به دلیل افزایش درخواست پژوهشگران، موزه‌داران اقدام به تهیه قواعدی برای توصیف مواد خود کردند، با این حال موزه‌ها هنوز فاقد استانداردهایی برای توصیف مواد خود هستند. اشیاء موزه‌ای، خصوصیات متفاوت با خصوصیات بسته‌های اطلاعاتی در محیط‌های دیگر دارند و این مورد بر توصیف پیشینه‌های ثبت اشیاء موزه‌ای تأثیرگذار است. اشیاء موزه‌ای یگانه‌اند. حتی اگر شیء موزه‌ای یکی از دو قطعه از شیء یگانه باشد، ممکن است منشأ متفاوتی داشته باشد. افزون بر این اطلاعات، درباره اشیاء غالباً طی زمان و با پیداشدن شواهدی دیگر تغییر می‌کند. این احتمال نیز وجود دارد که شیء تقلبی باشد و یا درباره آن به اشتباه قضاوت شده باشد. بنابراین جوامع موزه‌دار، نتوانسته‌اند حتی در داخل خود، درباره آن چه که پیشینه است در توصیف اشیاء به توافق برسند (رنجبر و کریمی‌منصورآباد، ۱۳۸۶، صص ۱۴۳-۱۴۴).

راجع به کار کتابداران در موزه، می‌توان به ثبت اطلاعات اشیاء موزه اشاره کرد که با عنوان مستندسازی، ساماندهی اطلاعات و اشیاء مطرح می‌شود. در این زمینه، هم در جریان ثبت و هم در جریان اطلاع‌رسانی، می‌توان از کتابداران کمک گرفت.

از دیگر اموری که در موزه می‌توان به عهده کتابداران گذاشت، می‌توان به شناسایی منابع برای استخراج اطلاعات مربوط به مستندسازی در بخش تاریخچه و تاریخ و حوزه فنی مربوط به کتاب‌ها و منابع فنی در مورد ثبت اطلاعات مربوط به هنرمند و پدیدآور اشاره کرد.

مسئله مهمی که می‌توان در مورد جایگاه کتابداران و اطلاع‌رسانان در موزه‌ها گفت، کتابخانه‌های تخصصی برای موزه‌هاست. در این کتابخانه‌های تخصصی، در قسمت منابع و گردآوری آن‌ها، در سازماندهی و اطلاع‌رسانی تخصصی، می‌توان از قابلیت‌های کتابداران استفاده کرد. حضور کتابدار می‌تواند، هماهنگی، سازماندهی اشیاء و منابع موزه را با منابع کتابخانه به همراه داشته باشد.

از نکات مشترک کتابخانه‌ها، آرشیوها و موزه‌ها، می‌توان به سودبخشی اصطلاحنامه‌ها (تزاروس‌ها) در این مراکز اشاره کرد. اصطلاحنامه به واژگان موضوعی کنترل‌شده‌ای اطلاق می‌شود که اصطلاحات حوزه‌ای خاص را در نظامی مشخص و تعریف شده قرار می‌دهد و روابط مفهومی میان آن‌ها را منعکس می‌سازد. اصطلاحنامه از دو نظر کنترل واژگان و زبان موضوعی و تعیین چارچوب مفهومی حائز اهمیت است (رجب‌زاده عصارها و اکثری، ۱۳۸۶، صص ۲۲۳-۲۲۴).

در ایران در چند دهه اخیر، کار واژه‌گزینی و اصطلاح‌شناسی بر مبنای متون همانند کشورهای دیگر مورد توجه قرار گرفته و اصطلاحنامه‌های متعددی تنظیم یا ترجمه شده است که نیاز تخصصی بسیاری از مراکز را برطرف می‌سازد. هم‌چنین در مراکز نیز گروه‌های

تخصصی اصطلاح‌شناسی و اصطلاحنامه‌نویسی ایجاد شده که خود گام مؤثری برای رفع مشکلات اصطلاح‌گزینی است. سیر تحول در علوم مختلف، این فکر را در ذهن محققان اطلاع‌رسانی ایجاد کرد که علاوه بر استفاده از اصطلاحنامه در نمایه‌سازی و ذخیره و بازیابی مدارک، از آن به منظور نشان‌دادن گستره و ساختار سلسله‌مراتب هر علم نیز استفاده کنند و از آن در طبقه‌بندی منابع کتابی و غیرکتابی بهره گیرند (روحی‌دل، ۱۳۸۶، ص ۷۶).

در حوزه مواد موزه‌ای اصطلاحنامه می‌تواند با در اختیار گذاشتن فهرست منظمی از واژه‌ها، کنترل مترادف‌ها و شبه‌مترادف‌ها، تعیین اصطلاحات مجاز و مشخص کردن حدود معانی اصطلاحات برای ایجاد یک‌دستی و دقت در نمایه‌سازی، انتخاب آسان، صحیح و هماهنگ نمایه‌ها، نظارت مستمر بر واژگان نمایه‌سازی، اطمینان‌بخشیدن به نمایه‌ساز در استفاده مناسب از اصطلاحات و حد و مرز دادن به جایگاه کاربردی آن‌ها را تضمین کند که این زبان نمایه‌ای ساختاردار، کنترل‌شده و قابل‌استفاده در نظام نمایه‌سازی پس‌هما را است. این اصطلاحنامه وسیلهٔ ذخیره و بازیابی اطلاعات در این حوزه است و بهره‌گیری از رایانه از طریق فراهم‌آوردن زبان منطقی و نظام‌مند برای موضوع و یا علم موردنظر را فراهم می‌کند. همچنین با ارائه اصطلاحات استاندارد، ارتباط میان نمایه‌ساز و استفاده‌کنندگان و ایجاد هماهنگی میان آن‌ها در ذخیره و بازیابی اطلاعات و به‌کارگیری مفاهیم معین را برقرار خواهد کرد و در آخر به‌عنوان ابزار مرجع برای تعیین حدود موضوع مورد پژوهش به محققان و دانش‌پژوهانی که در این رشته به پژوهش و تهیه پایان‌نامه می‌پردازند، کمک خواهد کرد.

کتابداران می‌توانند با گردآوری دقیق اطلاعات دربارهٔ اشیاء موزه، ارزش آن را برای علوم مختلف و دیدگاه‌های گوناگون تسهیل کنند. چه بسا اشیائی که از لحاظ تاریخی کم‌ارزش‌تر از زمانی هستند که با دیدگاهی از سایر علوم به آن‌ها نگریسته می‌شود. برای این کار، کتابداران خواهند توانست از مهارت‌های خود در زمینه کسب اطلاعات از مجاری گوناگون و ارتباط‌های بین کتابخانه‌ای بهره بگیرند (رجب‌زاده عصارها و اکثری، ۱۳۸۶، صص ۲۲۳-۲۲۴).

اصطلاحنامهٔ هنر و معماری^۱، احتمالاً شناخته‌شده‌ترین و پرکاربردترین این واژگان‌هاست و برای توصیف متون، تصاویر و اشیاء، برای آثار در مورد هنر و آثار هنری به کار می‌رود. برای مثال، کتابخانهٔ ملی هنر، اصطلاحنامهٔ هنر و معماری را نه تنها برای سرعنوان‌های موضوعی برای کتاب‌ها، بلکه به‌عنوان منبعی از اصطلاح‌ها برای توصیف فیزیکی و منشاء و برای گونه، استفاده می‌کند. این اصطلاحنامه، توسط تعداد زیادی از کتابخانه‌های موزه‌ها، هم برای توصیف اشیاء و هم برای فهرست‌نویسی کتاب‌ها به کار می‌رود؛ همچنین برای دیگر قالب‌ها، نظیر اسلایدها مناسب است.

دیگر واژگان بزرگ طراحی‌شده برای قالب‌های دیداری^۲، اصطلاحنامهٔ مواد گرافیکی^۳

1. AAT: Art & Architecture Thesaurus
2. Visual format
3. Thesaurus for Graphic Materials (TGM)

است که توسط کتابخانه کنگره، برای فهرست‌نویسی موضوعی تصاویر در کنگره تولید شد. اصطلاحنامه مواد گرافیکی، که به‌ویژه، برای مجموعه چاپ‌ها^۱ و عکس‌های کتابخانه کنگره در نظر گرفته شده است، گسترشی^۲ بسیار مناسب از سرعنوان‌های موضوعی کتابخانهی کنگره^۳ برای کتابخانه‌هایی است که قبلاً از این نظام استفاده می‌کرده‌اند. توصیف‌گرهای اصطلاحنامه‌ای مواد گرافیکی، به ساده‌تر بودن نسبت به سرعنوان‌های موضوعی کتابخانه کنگره تمایل دارد و برای اخص‌گرایی^۴ زمان ما، تدارک گسترده‌ای دیده است.

استیلیانی^۵ و همکارانش در پژوهشی با عنوان «موزه‌های مجازی»، به بررسی برخی مسائل مربوط به موزه‌ها پرداختند. نتایج نشان داد که موزه‌ها به رقمی‌سازی مجموعه‌های خود، به‌منظور حفظ میراث فرهنگی و نیز دسترس‌پذیری محتوای اطلاعاتی خود، به شیوه‌های جذاب برای سطح گسترده‌ای از مردم تمایل دارند. آن‌ها، ظهور فناوری‌هایی مانند وی‌آر، ای‌آر، و وب^۳ را برای ایجاد نمایشگاه‌های موزه مجازی در محیط موزه‌ها (از طریق کیوسک‌های اطلاعاتی) و شبکه جهانی وب فرصتی تلقی می‌کنند (استیلیانی، ۲۰۰۹).

در پژوهشی با عنوان «سیر تحول و تکامل نگرش به مجموعه آثار موزه‌ای در گذر زمان» آثار موزه‌ای و تغییر و تحول آن بررسی شده است. پژوهشگر به روش کتابخانه‌ای و میدانی، به این نتیجه رسیده است که مواد نگهداری شده در موزه طی سال‌های مختلف دچار افت و خیز و تحولات فراوانی شده است (نوروزی، ۱۳۹۰).

در مقاله‌ای با عنوان «بررسی شیوه‌های سازماندهی، ذخیره و بازیابی اطلاعات در موزه‌های مجازی ایران» شیوه‌های مدیریت اطلاعات (سازماندهی، ذخیره و بازیابی) در موزه‌های مجازی ایران بررسی شده است. روش پژوهش، پیمایشی توصیفی و ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه است. جامعه پژوهش، شامل کلیه موزه‌های مجازی است که زیر نظر سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری فعالیت می‌کنند. یافته‌های پژوهش نشان داد که ۹۴/۴۴ درصد از موزه‌ها از نرم‌افزار جام استفاده می‌کنند و آثار فلزی (۵۵/۵۵ درصد)، بیشترین شیء موزه‌ای موجود در موزه‌های مجازی مورد بررسی است. در ۴۴/۴ درصد از موزه‌ها، ارتباط بین اشیاء موزه‌ای وجود ندارد و نرم‌افزار مورد استفاده، از نظر سازماندهی اطلاعات، ضعیف است و باید مورد بازنگری قرار گیرد. همچنین، یافته‌ها نشان داد نرم‌افزار، در زمینه ذخیره و بازیابی، وضعیت بهتری دارد؛ ولی باز هم لازم است قابلیت‌هایی به آن اضافه شود. همچنین، یافته‌ها نشان داد که در ۹۴/۴۴ درصد از جامعه مورد مطالعه، ذخیره و بازیابی براساس زبان کنترل شده و اصطلاحنامه صورت می‌گیرد. نتایج پژوهش حاکی از این است که موزه‌های مجازی، ضمن استفاده از یک نرم‌افزار واحد برای مدیریت اطلاعات و ارتباط بیشتر با یکدیگر، لازم است برای ارتقای قابلیت‌های نرم‌افزار از همکاری متخصصان فناوری اطلاعات، در کنار متخصصان آرشیو

1. Collections of prints
2. Extension
3. Library of Congress Subject Headings
4. Specification
5. Styliani

و موزه، بهره گیرند (نوشین فرد، ۱۳۸۹).

در کتابی با عنوان «آرشیو، کتابخانه، موزه، وجوه اشتراک و افتراق» مقالات هشتمین همایش سراسری انجمن علمی دانشجویی کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه الزهرا (س) که در سال ۱۳۸۶ برگزار شده، گردآوری شده است. هدف از انتشار کتاب این‌گونه بیان شده است که خوانندگان این اثر قادر خواهند بود تا با مطالعه مجموعه مقالات ارائه‌شده، به شناخت عمیق‌تری از زمینه‌های مشترک همکاری میان سه نهاد کتابخانه، آرشیو و موزه دست‌یافته و با این شناخت، بستر مناسب‌تری برای دسترسی به اطلاعات مناسب و سریع که در این نهادهای دانش مستقر شده، برای آنان فراهم آید. سازماندهی اطلاعات آرشیو و موزه‌ها، نقش و جایگاه کتابداران در موزه‌ها، مقایسه خدمات آرشیو و کتابخانه‌ها و آرشیو رقمی از جمله مباحث بارزی است که اغلب مقالات این کتاب به آن پرداخته‌اند (رضایی شریف‌آبادی، ۱۳۸۸).

در مقاله‌ای با عنوان «سازماندهی اطلاعات در کتابخانه‌ها، آرشیوها و موزه‌ها» آمده است که در بسیاری از محیط‌ها، گرایش به سمت سازماندهی اطلاعات به‌گونه‌ای است تا اطلاعات، برای اهداف مختلفی قابل‌بازیابی باشند و بتوان آن‌ها را برای آیندگان محفوظ داشت. محیط‌هایی چون کتابخانه‌ها، آرشیوها و موزه‌ها نیز از این امر مستثنا نیستند. در این مقاله که به‌صورت پیمایش کتابخانه‌ای تهیه شده، ابتدا تاریخچه کوتاهی از سازماندهی اطلاعات در این سه محیط آورده شده، آن‌گاه به بررسی سازماندهی اطلاعات و لزوم این کار در هر یک از این محیط‌ها پرداخته شده است. سپس شباهت‌ها و تفاوت‌های سازماندهی اطلاعات میان آن‌ها بیان شده و راهکارهایی برای سازماندهی هر چه بهتر اطلاعات ارائه می‌شود (رنجبر، ۱۳۸۶). در پژوهشی با موضوع «طرح تدوین ساختار اصطلاحنامه ادبیات کودکان و نوجوانان» به روش سندی و طراحی سامانه حدود موضوعات اصطلاحنامه ادبیات کودکان و نوجوانان تعیین و در نتیجه کار نمونه‌ای برای طراحی اصطلاحنامه پیشنهاد داده شده است (زارعی، ۱۳۸۶). بر این اساس با توجه به عدم وجود اطلاعات مکتوب و گاهی عنوان در اکثر مواد موزه‌ای و نبود اصطلاحنامه‌ای برای بیان گستره، طبقه‌بندی و ساختار سلسله‌مراتبی آن ضرورت ارائه طرحی برای تدوین اصطلاحنامه مواد موزه‌ای احساس شد، با این هدف که در ذخیره و بازیابی منابع اطلاعاتی موزه‌ها و کتابخانه‌ها مورد استفاده دست‌اندرکاران برای تدوین اصطلاحنامه‌ای در این زمینه قرار گیرد.

جامعه آماری شامل مواد نگهداری شده در موزه‌های ملک و ایران‌باستان، مواد موزه‌ای مربوط به ایران که در موزه لوور پاریس^۱ نگهداری می‌شود و پایان‌نامه‌های باستان‌شناسی (نگهداری شده در سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران)^۲ است.

پاسخ به پرسش‌های زیر از اهداف این پژوهش است:

1. Louvre.fr
2. Opac.nlai.ir

۱. آیا کمیت اصطلاحات موجود در حوزه مواد موزه‌ای ضرورت تدوین اصطلاحنامه مواد موزه‌ای را ایجاب می‌کند؟
۲. پشتوانه انتشاراتی چنین اصطلاحنامه‌ای چیست؟
۳. ساختار اصطلاحنامه مواد موزه‌ای چگونه است؟

روش‌شناسی

روش تحقیق در این پژوهش کتابخانه‌ای، مشاهده‌ای، روش طراحی سامانه در تعیین طرح اصطلاحنامه و ساختار آن و مصاحبه با صاحب‌نظران موزه است. بر این اساس ابتدا با استفاده از روش قیاسی ساختار کلی اصطلاحنامه تعیین و سپس ساختار جزئی آن طراحی شده است و یک شبکه مفهومی، اصطلاحات این حوزه را در نظامی خاص مشخص و روابط مفهومی میان آن‌ها را منعکس کرده است.

یافته‌ها

مارک ایران قالبی است برای ذخیره، بازیابی و تبادل اطلاعات که بر مبنای آی.اس.بی.دی.ها و با در نظر گرفتن ویژگی‌های فهرست‌نویسی فارسی توسط کمیته ملی مارک ایران طراحی شده است. بر اساس تقسیم‌بندی این کمیته، منابع اطلاعاتی موجود در کتابخانه ملی به سیزده گروه تقسیم شده است. این سیزده گروه شامل: مواد نوشتاری چاپی، مواد نوشتاری خطی، نت‌های موسیقی چاپ‌شده، نت‌های موسیقی دست‌نوشته، منابع نقشه‌ای چاپی، منابع نقشه‌ای دست‌نوشته، مواد نمایشی پروژکتوری و ویدئویی (فیلم‌های سینمایی، نوارهای فیلم، اسلاید، ترانسپرنسی‌ها و ضبط‌های ویدئویی)، منابع شنیداری غیرموسیقیایی، منابع شنیداری موسیقیایی، گرافیک‌های دوبعدی (عکس‌ها، تصاویر، طرح‌ها و ...)، منابع الکترونیکی، چندرسانه‌ای‌ها و اشیاء سه‌بعدی (آثار هنری یا رونوشت اشیاء عتیقه) است که تقریباً تمامی منابع چاپی و غیرچاپی را در بر می‌گیرد (کمیته ملی مارک ایران، ۱۳۸۱).

بر این اساس، جهت تعیین حدود موضوعی اصطلاحنامه مواد موزه‌ای با توجه به تقسیم‌بندی مارک ایران و بررسی مواد موجود در موزه‌های ایران می‌توان این تقسیم‌بندی را کامل کرد. برای مثال بقایای موجودات، سایت‌ها و مکان‌های تاریخی در این تقسیم‌بندی دیده نمی‌شود. پس از بررسی مواد موزه‌ای موجود، شاخه‌های اصلی اصطلاحنامه مواد موزه‌ای به صورت زیر پیشنهاد شده است:

- مواد نوشتاری چاپی (استانداردها، بروشورها، بریده‌های جراید، پایان‌نامه‌ها، تقویم‌ها، جزوه‌ها، خبرنامه‌ها، راهنماها، طرح‌های پژوهشی، فیلم‌نامه‌ها، گزارش‌ها، نت‌های موسیقی

چاپ‌شده، نمایش‌نامه‌ها)

- مواد نوشتاری خطی (کتاب‌های چاپ سربی، کتاب‌های چاپ سنگی، کتاب‌های خطی، مرقعات، نت‌های موسیقی دست‌نوشته)
 - منابع نقشه‌ای (اطلس‌ها، نقشه‌ها، نقشه‌های معماری)
 - مواد نمایشی پروژکتوری و ویدئویی (اسلایدها، فیلم‌ها، ریزفیلم‌ها، ریزفیش‌ها، نگاتیوها، حلقه‌های ویدئویی، لوح‌های ویدئویی، کارت‌تریج‌های ویدئویی، کاست‌های ویدئویی)
 - منابع شنیداری (صفحه‌های صوتی، لوح‌های فشرده، نوارهای حلقه، نوارهای کارت‌تریج، کاست‌های صوتی)
 - گرافیک‌های دوبعدی (آرم‌ها، اعلامیه‌ها، برچسب‌ها، پازل‌ها، پاکت‌ها، پوسترها، تمبرها، خوشنویسی‌ها، رسم‌های فنی، طرح‌های قالی، عکس‌ها، کارت‌ها، کاریکاتورها، کلیشه‌ها، کنتاکت‌ها، لوحه‌های آموزشی، نقاشی‌های بازتکثیر، نقشه‌های فنی، نمودارها)
 - منابع الکترونیکی (لوح‌های فشرده، دیسکت‌ها، فایل‌های رایانه‌ای)
 - چندرسانه‌ای‌ها (مجموعه‌ها)
 - اشیاء سه‌بعدی (پرچم‌ها، پوشاک، ابزار و وسایل، مجسمه‌ها، زیورها، سکه‌ها، ظرف‌ها، کره‌های جغرافیایی، مدل‌ها، منسوجات، مواد نوشتاری سه‌بعدی، مهرها)
 - بقایای موجودات (بقایای انسان‌ها، بقایای جمادات، بقایای حیوان‌ها، بقایای گیاهان و بذرها)
 - سایت و مکان (بناهای تاریخی، خانه‌های مشاهیر)
- در ساخت یک اصطلاحنامه باید توجه داشت که چه ویژگی‌هایی اصطلاحنامه را به‌بهبترین شکل در خدمت نظام اطلاعاتی قرار می‌دهد و موجب پویایی نظام اطلاعاتی می‌شود. در تدوین اصطلاحنامه مواد موزه‌ای باید به موارد زیر توجه کرد:
- مقوله‌بندی موضوعی حوزه مواد موزه‌ای، گزینش واژگان خام، معیارهای انتخاب اصطلاح.
 - پالایش واژگان خام، ارزشیابی اصطلاح، شکل اصطلاحنامه، ساختار اصطلاحات.
 - روابط اساسی در اصطلاحنامه، نمایش اصطلاحات و روابط آن‌ها، ویرایش اصطلاحنامه.
 - مدیریت اصطلاحنامه، کاربرد رایانه در ایجاد اصطلاحنامه الکترونیکی.
- در نمونه پیشنهادی اصطلاحنامه مواد موزه‌ای، بیست واژه انتخاب شده که ساختار درختی و گردشی آن به زبان فارسی، ساختار الفبایی آن به زبان فارسی (به‌همراه معادل انگلیسی نمایه مرجح) و واژه‌نامه انگلیسی به فارسی است. در این پژوهش به‌دلیل این‌که اصل مقاله به زبان انگلیسی منتشر خواهد شد، ساختار الفبایی، درختی و گردشی این نمایه‌ها به زبان انگلیسی نیز ذکر شده است.

ساختار درختی^۱:

*** ظرف‌های آهنی
*** ظرف‌های پایه‌دار
*** ظرف‌های چندقلو
*** ظرف‌های سری
*** ظرف‌های سفالی
*** ظرف‌های شیشه‌ای
*** ظرف‌های قیری
*** ظرف‌های گلی
*** ظرف‌های مفرغی
*** ظرف‌های نقره

* اشیاء سه‌بعدی
* ظرف‌ها
*** بشقاب‌ها
*** بطری‌ها
*** جام‌ها
*** چنگال‌ها
*** خمره‌ها
*** دسته‌ظرف‌ها
*** ریتون‌ها
*** سطل‌ها
*** سینی‌ها

ساختار الفبایی:

جام‌ها
اع
او
ظرف‌ها
ریتون‌ها
ظرف‌های پایه‌دار
لیوان‌ها
ان
Chalices
خمره‌ها
اع
او
ان
Vats
دسته‌ظرف‌ها
اع
ان
Vessels handle

1. tree structure

ریتون‌ها

تکوک

بج

جام‌های شاخی

ظرف‌های جانورسان

ظرف‌ها

اع

جام‌ها

او

لیوان‌ها

Rhytons

ان

ظرف‌ها

ظروف

بج

اشیاء سه‌بعدی

اع

بشقاب‌ها

اخ

بطری‌ها

جام‌ها

چنگال‌ها

خمیره‌ها

دسته‌ظرف‌ها

ریتون‌ها

سطل‌ها

سینی‌ها

طشت‌ها

ظرف‌های آهنی

ظرف‌های پایه‌دار

ظرف‌های چندقلو

ظرف‌های سربی

ظرف‌های سفالی

ظرف‌های سنگی

ظرف‌های شیشه‌ای

ظرف‌های صدفی

ظرف‌های قیری
ظرف‌های گلی
ظرف‌های لاجوردی
ظرف‌های مرمری
ظرف‌های مفرغی
ظرف‌های نقره
فنجان‌ها
قاشق‌ها
قمقمه‌ها
کاسه‌ها
کوزه‌ها
لیوان‌ها
ملاقه‌ها
هاون‌ها
Pottery

ان

ظرف‌های پایه‌بلند

ظرف‌های پایه‌دار

بک

ظرف‌های پایه‌دار

ظرف‌های پایه‌بلند

ظرف‌ها

جام‌ها

لیوان‌ها

Vessel leggy

بج

اع

او

ان

ظرف‌های جانورسان

ریتون‌ها

بک

ظرف‌های چندقلو

ظرف‌های مرتبط	بج
ظرف‌ها	اع
کاسه‌های چندقلو	اخ
کوزه‌های چندقلو	
Multiple vessels	ان

ظرف‌های قیری

ظرف‌ها	اع
Bitumen vessels	ان

ظرف‌های مرتبط

ظرف‌های چندقلو	بک
----------------	----

نمایه گردشی^۱:

	پایه‌دار	ظرف‌های
	تکوک	
	جام‌ها	
شاخی	جام‌های	
	جانورسان	ظرف‌های
	چندقلو	ظرف‌های
	خمره‌ها	
ظرف‌ها	دسته	
	ریتون‌ها	
	شاخی	جام‌های
	ظرف‌ها	دسته
پایه‌دار	ظرف‌های	
جانورسان	ظرف‌های	
چندقلو	ظرف‌های	
نقره	ظرف‌های	

1. Permuted structure

واژه‌نامه انگلیسی به فارسی:

Bitumen vessels	ظرف‌های قیری
Bottles	بطری‌ها
Bronze vessels	ظرف‌های مفرغی
Buckets	سطل‌ها
Ceramic vessels	ظرف‌های سفالی
Chalices	جام‌ها
Forks	چنگال‌ها
Glassy vessels	ظرف‌های شیشه‌ای
Iron vessels	ظرف‌های آهنی
Lead vessels	ظرف‌های سربی
Multiple vessels	ظرف‌های چندقلو
Plates	بشقاب‌ها
Pottery	ظرف‌ها
Rhytons	ریتون‌ها
Silver vessels	ظرف‌های نقره
Terra- cotta vessels	ظرف‌های گلی
Trays	سینی‌ها
Vats	خمیره‌ها
Vessel handle	دسته ظرف‌ها
Vessel leggy	ظرف‌های پایه‌دار

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج نشان می‌دهند که امکان تدوین اصطلاحنامه مواد موزه‌ای با توجه به تمهیدات برقراری ارتباطات سلسله‌مراتبی و مترادف‌های نظام وجود دارد، ضرورت تدوین آن با توجه به کمیت بالای موزه‌ها در ایران (۴۳۰ موزه)، تعداد بالای منابع اطلاعاتی همچون نشریات و کتاب‌هایی با موضوع موزه و مواد موزه‌ای و راه‌یافتن مواد موزه‌ای به نام مواد غیر کتابی به‌عنوان محمل‌های اطلاعاتی در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی غیرقابل‌انکار است. پشتوانه انتشاراتی چنین اصطلاحنامه‌ای در ابتدا منابع کتابی و غیرکتابی موجود در کتابخانه ملی ایران و در گام بعد مواد موزه‌ای موجود در موزه‌های داخلی و خارجی است. تقسیم‌بندی منابع اطلاعاتی مارک ایران که بر اساس منابع متنوع بخش منابع غیرکتابی کتابخانه ملی ایران است می‌تواند ساختار و الگوی جامعی برای ساختار ابتدایی این اصطلاحنامه ارائه دهد. در نهایت موارد زیر به‌عنوان پیشنهاد مطرح می‌شود:

- اصطلاحنامه‌های مدرن باید چندزبانه باشند تا دسترسی به منابع اطلاعاتی در زبان‌های گوناگون را امکان‌پذیر سازند و برای آسان‌سازی ارتباط فرهنگی در جامعه اطلاعاتی که به‌طور فزاینده‌ای جهانی شده است، کارآمد باشند.

- بهترین شیوه تدوین اصطلاحنامه استفاده از شیوه‌های قیاسی و استقرایی در کنار یکدیگر است. چون در این حالت هم چارچوب اولیه تدوین اصطلاحنامه وجود دارد و هم این که اصطلاحات جدید و روزآمد وارد مجموعه اصطلاحات اصطلاحنامه خواهد شد.
- اصطلاحنامه‌ها باید به درک کاربر کمک کنند و برای افزایش جامعیت و مانعیت در جریان بازیابی اطلاعات لازم است که با تعاریف، یادداشت‌های دامنه و حتی توضیحات کوتاه دایره‌المعارف‌گونه همراه باشند.
- برای کنترل اصطلاحات در اصطلاحنامه باید در نظر داشت که اصطلاحات برای تحقق معنای خاصی آگاهانه محدود می‌شوند. برخلاف فرهنگ لغات که ممکن است یک اصطلاح با تعداد زیادی از تعاریف‌ها، کاربردهای رایج را منعکس کند، هر اصطلاح در اصطلاحنامه اغلب با یک مفهوم واحد ارائه می‌شود که به‌بهترین شکل نیاز نظام نمایه‌سازی را مرتفع می‌کند. همچنین ساختار اصطلاحنامه، به‌ویژه روابط سلسله‌مراتبی آن، تعیین‌کننده معنی یک اصطلاح است. اگر به‌وسیله این رابطه، معنی به اندازه کافی واضح نباشد استفاده از یادداشت دامنه ضروری است. یادداشت دامنه، معنی انتخاب‌شده را بیان و دیگر معانی، که ممکن است ذهن کاربر را منحرف سازد به نوعی حذف می‌کند. وقتی یک مفهوم با استفاده از دو یا چند مترادف قابل‌بیان باشد یکی از اصطلاحات معمولاً به‌عنوان توصیف‌گر انتخاب می‌شود و همواره در نمایه‌سازی به کار می‌رود. برای افزایش نقاط دسترسی کاربر، ایجاد نظام ارجاعی قوی بین توصیف‌گرها و غیرتوصیف‌گرها در اصطلاحنامه ضروری است.
- شیوه‌نامه ضبط اصطلاحات به‌صورت مکتوب، در مقدمه و یا متنی جداگانه ارائه شود، تا مسیر حرکت و اتخاذ تصمیمات در طول زمان برای افراد مشخص باشد. هر اصطلاحنامه باید دارای یک قسمت آموزشی برای کاربرد اصطلاحنامه در نمایه‌سازی یا جستجو باشد. حضور این بخش موجب می‌شود که از اصطلاحنامه بدون نیاز به منابع جانبی در مواقع لزوم بتوان استفاده کرد.
- توجه به نکات دستوری یکی از اولین مسائل در انتخاب توصیف‌گرهاست. انتخاب یک شکل از شکل‌های دستوری مختلف برای اصطلاح نکته قابل‌توجهی است.
- یکی از مهم‌ترین ویژگی‌هایی که در تدوین و استفاده از اصطلاحنامه باید به آن توجه کرد سطح پیش‌همارایی است. سطح پیش‌همارایی را می‌توان میزان ترکیب اصطلاحات توسط اصطلاحنامه یا میزان انتخاب اصطلاحات مرکب به‌عنوان توصیف‌گر در اصطلاحنامه پیش از کاربرد آن در نمایه‌سازی یا جستجو دانست.
- این که یک اصطلاحنامه تا چه اندازه پیش از استفاده کاربر اقدام به همارایی اصطلاحات کند،

تعیین‌کننده میزان پیش‌همارایی است. براساس هر اصطلاحنامه و راهبرد تدوین‌کنندگان آن، درجه پیش‌همارایی متفاوت است. پیش‌همارایی از به‌وجود آمدن ترکیب‌های دور از موضع اصلی و ریزش کاذب جلوگیری می‌کند و در نتیجه مانعیت را در بازیابی اطلاعات افزایش می‌دهد.

● از بین گروهی از مترادف‌ها یا شبه‌مترادف‌ها، اصطلاحی را باید برگزید که:

۱. از نظر مفهوم موضوعی غلط نباشد؛
 ۲. به زبان طبیعی باشد نه به‌صورت جابه‌جا شده؛
 ۳. مصطلح و متداول در بین جامعه استفاده‌کننده باشد؛
 ۴. مفهوم موردنظر را بهتر برساند؛
 ۵. ترجیحاً ریشه فارسی داشته باشد؛
 ۶. زیبا باشد؛
 ۷. حتی‌المقدور کوتاه و ساده باشد.
- برای نام سازمان‌ها، اشخاص و مکان‌های جغرافیایی و دوره‌های تاریخی در این اصطلاحنامه، می‌توان از اصطلاحنامه فرهنگی فارسی (اصفا) و یا سرعنوان‌های موضوعی فارسی استفاده کرد.

● برای رفع مشکلات زبان فارسی:

۱. انتخاب مناسب سرعنوان‌های موضوعی؛
 ۲. استمداد از علم اصطلاح‌شناسی: توجه به اصطلاحات و اصطلاح‌سازی، نیز با توجه به ضرورت روزآمدبودن واژگان علمی و تخصصی و لزوم کنترل ورود اصطلاحات بیگانه امری است که ما را ناگزیر به استمداد از علم اصطلاح‌شناسی می‌کند.
 ۳. تعریف استاندارد برای مفاهیم و رسم‌الخط فارسی: استاندارد که انتخاب کلمات را که بر مفاهیم متنوعی دلالت دارد، منحصر به فرد کند و مؤلفان را ترغیب به انتخاب گونه‌زبانی مناسب، برای تضمین کیفیت و ارتباط و انتقال مؤثر پیام و موظف به حفظ سلامت زبان و رعایت استانداردهای آن به‌عنوان یک وظیفه رسانه‌ای کند. ایجاد چنین استاندارد به‌عهدۀ «فرهنگستان زبان و ادب فارسی» و با هماهنگی انجمن‌ها و شوراهای علمی در ایران است.
 ۴. استفاده از توصیف‌گر مفرد و جمع در نمایه‌سازی.
 ۵. استفاده از یک واسط جستجوی فارسی برای رفع چالش‌ها.
- رعایت اصول عامل‌بندی^۱ با توجه به تأثیرات آن که شامل:

۱. کاهش شمار اصطلاحات مرجح یا توصیف‌گرها در اصطلاحنامه؛
 ۲. افزایش شمار کلیدواژه‌ها به‌منظور دسترس‌پذیر ساختن اطلاعات برای استفاده‌کنندگان و نمایه‌سازان؛
 ۳. کاهش مانعیت از طریق بازیابی اطلاعات غیرمرتبط؛
 ۴. افزایش جامعیت در دسترس‌پذیرساختن اسناد و مدارک؛
 ۵. افزایش سطح انعطاف‌پذیری از طریق تجزیه توصیف‌گرهای مرکب؛
 ۶. کاهش حجم اصطلاحنامه از طریق عامل‌بندی اصطلاحات مرکب؛
 ۷. تحقق سهولت برای هم‌ارایی کلیدواژه‌ها در کاربرد جبر بولی در مرحله بازیابی اطلاعات.
- برای افزایش کارایی اصطلاحنامه و به‌دنبال نظامی که اصطلاحنامه برای آن طراحی شده‌است، توجه به روزآمدسازی اصطلاحنامه با توجه به تغییرات منابع و مدارک پایگاه و تغییرات زمینه تخصصی اصطلاحنامه ضروری است.
 - پیشنهاد انتشاراتی برای واژه‌های مورد استناد در اصطلاحنامه بسیار مهم است.
 - گزینش بهترین نرم‌افزار برای الکترونیکی کردن این اصطلاحنامه با استفاده از تجربیات فراوان اصطلاحنامه‌های اصفاء، پزشکی رها دوست و فنی و مهندسی ایرانداک و ... لازم و ضروری است.
 - پیشنهاد می‌شود تدوین این اصطلاحنامه با همکاری کتابداران متخصص در حوزه نمایه‌سازی و فهرست‌نویسی، کارشناسان و متخصصان موزه، متخصصان زبان‌شناسی از فرهنگستان زبان و ادب فارسی و کارشناسان و متخصصان رایانه و مدیریت اطلاعات به‌عهده گیرند.

منابع

- امیرحسینی، مازیار؛ محبی، رویا (۱۳۸۸). ارزیابی نسبت عامل‌بندی در توصیف‌گرهای اصطلاحنامه‌های اصفاء و علوم اسلامی: رویکرد کمی به تحلیل سطح پیش‌همارایی. فصلنامه کتاب، ۷۹، صص ۷۵-۹۸.
- بابایی، نرگس (۱۳۸۴). اصطلاحنامه. فصلنامه کتاب، ۶۴، صص ۳۳-۴۲.
- بروتن، وندا. ضرورت‌های ساختاری اصطلاحنامه. ترجمه: نرگس زندی‌روان (۱۳۸۸)، تهران: چاپار، کتابخانه رایانه‌ای، انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران.
- چهرمی‌یکتا، روشنگر (۱۳۸۱)، ظروف سفالی مرتبط (چندقلو) پیش از تاریخ ایران (هزاره دوم و اول ق.م). پایان‌نامه کارشناسی ارشد باستان‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.
- خسروی، فریبرز (۱۳۸۹). اصطلاحنامه: مسائل و راهکارها. مقاله ارائه‌شده به فرهنگستان علوم تاجیکستان، بازیابی در ۲۳ مرداد ۱۳۹۱، از <http://fkhosravi.com/?p=۷۵۱>.

دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، مرکز مطالعات و تحقیقات اسلامی (۱۳۷۶). اصطلاحنامه فلسفه اسلامی، قم، دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، مرکز انتشارات.

رجب‌زاده‌عصارها، امیرحسین؛ اکثری، ملیحه (۱۳۸۶). نقش و جایگاه کتابداران و اطلاع‌رسانان در موزه. در مجموعه مقالات آرشیو، کتابخانه و موزه: وجوه افتراق و اشتراک. صص ۲۱۹-۲۲۹.

رضایی‌شریف‌آبادی، سعید؛ نیکومنظری، نگین (۱۳۸۸). آرشیو، کتابخانه و موزه: وجوه اشتراک و افتراق. تهران: نشر کتابدار.

رنجبر، محبوبه؛ کریمی‌منصورآباد، الهام (۱۳۸۶). سازماندهی اطلاعات در کتابخانه‌ها، آرشیوها و موزه‌ها، در مجموعه مقالات آرشیو، کتابخانه و موزه: وجوه افتراق و اشتراک، صص ۱۳۹-۱۴۶.

روحی‌دل، الهه (۱۳۸۵). طرح تدوین اصطلاحنامه نسخه‌شناسی در ایران. مجله کتابداری، پاییز و زمستان ۱۳۸۶، صص ۷۵-۹۴.

رهادوست، فاطمه (۱۳۷۰). تدوین سرعنوان‌های موضوعی پزشکی فارسی: گامی در جهت یکدست‌سازی واژگان پزشکی فارسی. فصلنامه کتاب، (۱-۴)، صص ۵۰-۷۵.

زارعی، کتابیون (۱۳۸۶). طرح تدوین اصطلاحنامه ادبیات کودکان و نوجوانان. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد کتابداری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال.

سلطانی، پوری؛ راستین، فروردین (۱۳۷۹). دانشنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، تهران: فرهنگ معاصر.

شیرانی، فریده (۱۳۸۲). مقایسه فرم ظروف سفالی پایه‌دار نیمه اول هزاره یکم پیش از میلاد در محوطه‌های تاریخی شمال، شمال غرب و فلات مرکزی ایران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد باستان‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.

طاوسی، ماهیار (۱۳۸۱). بررسی و مطالعه ظروف فلزی عصر هخامنشی. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد باستان‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.

طهرانی‌پور، وحید (۱۳۸۶). بررسی وجوه افتراق و اشتراک کتابداری، آرشیوداری، موزه‌داری، و آرشیوداری دیداری و شنیداری. در مجموعه مقالات آرشیو، کتابخانه و موزه: وجوه افتراق و اشتراک، صص ۶۷-۸۲.

کریمی، مهروش (۱۳۸۱). ظروف قیری ایلامی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد باستان‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.

کشاوری‌افشار، منصوره (۱۳۹۲). طرح تدوین اصطلاحنامه مواد موزه‌ای. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات همدان.

کمیته ملی مارک ایران (۱۳۸۱). مارک ایران. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.

محمدی، فخرالسادات؛ علیدوستی، سیروس (۱۳۸۶). فرایند تدوین اصطلاحنامه. تهران: پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران.

مصطفی‌زادگان، رضا (۱۳۸۰). سیر تحول تعریف موزه در اساسنامه‌های ایکوم از ۱۹۵۱ تا ۲۰۰۱ (۱۳۳۰ تا

Aitchison, J. (1969). *Thesaurifacet: a thesaurus & faceted classification for engineering & related subjects*. Leicester: English electric co. Ltd.

Austin, Derek & Dale, Peter (1981). *Guidelines for the establishment and development of monolingual thesauri*. Paris: General Information programme and UNISIST, Unesco.

allmuseums.com

getty.edu

khabaronline.ir

louvre.fr

opac.nlai.ir

